

२०. होय संसाराची तुटी

नाम घेतां उठाउठी । होय संसाराची तुटी ॥१॥

ऐसा लाभ बांधा गांठी । विट्टलपायी पडे मिठी ॥२॥

या अभंगावर श्री. केळकर यांनी कांही शंका श्री. माडखोलकरासमोर मांडल्या आहेत. माझ्या सारख्याने त्या शंकांना उत्तर देण्याचा प्रयत्न करणे 'अव्यापारेषु व्यापार' आहे; परंतु 'तरुण भारता'तून त्यावर चर्चा व्हावी या उद्देशाने मीही आपले विचार मांडीत आहे.

१ शंका - संसार हा जर खोटा आहे तर ताटातूट कशी व्हावयाची ?

उत्तर - संसार हा खोटा म्हणजे कल्पनामात्र किंवा मिथ्या आहे असे वेदशास्त्राप्रमाणे सर्व सत्पुरुष मानतात. संसार हा मिथ्या आहे; पण जीवाला तो सत्य वाटत असतो म्हणून जीवाचा व त्याचा संबंध झाला आहे. हरिनामस्मरणाने चित्त परमेश्वराकडे लागून संसारासक्ती कमी होत जाणे हीच 'संसाराची तुटी' होय.

२ शंका - संसाराची तुटी इतकी सहज 'उठाउठी नाम' घेता झाली असती, तर तुकोबांनी जन्मभर दिव्य साधना कां केली? संसार काय चिमणी आहे की चुटकी वाजविल्याबरोबर उडून जावी ?

उत्तर - "नाम घेता उठाउठी । होय संसाराची तुटी" या ठिकाणी कशाही रीतीने नाम घेतले असता तत्काळ संसाराचा निःशेष संबंध तुटतो, असे सांगितले नाही, तर 'निरपराध' नामस्मरणानेच तो तुटतो. प्रत्येक नामस्मरणाबरोबर पाप क्षीण होऊन संसारासक्ती कमी होत जाते. संसार मिथ्या वाटत जातो.

निरपराध नामस्मरण म्हणजे कोणतेही शास्त्रनिषिद्ध आचरण न करता नामस्मरण करणे होय. तसेच ह्या निरपराध नामस्मरणाबरोबर भगवंताच्या रूपाचे ध्यान आवश्यक आहे. एकनाथमहाराज म्हणतात :-

नामरूपा नाही मेळ । अवघा वाचेचा गोंधळ ॥

अशा निरपराध व भगवत्ध्यानासहित असलेल्या प्रत्येक नामस्मरणाचे वेळी (संसाराचे ध्यान नसल्यामुळे) संसाराची तुटी होत असते आणि नंतर सतत 'उठाउठी' अशा नामस्मरणाचा छंद लागला की, संसाराची पूर्णपणे तुटी होते. हीच नामस्मरणरूप दिव्य साधना होय. तुकाराम महाराजांनी नामस्मरणाची जी

(२२)..... श्री बाबाजीमहाराज पंडित : विविध

दिव्यसाधना केली, ती संसार सुटण्याकरिता केली नाही; कारण, त्यांच्या संसाराची पूर्वीच तुटी झाली होती -

आम्ही वैकुंठवासी । आलों याची कारणासी ॥

बोलीले जे ऋषि । साचभावे वर्ताया ॥

हे त्यांच्या अभंगावरून दिसून येते. अर्थात् त्यांची नामरूप दिव्यसाधना भगवंताच्या प्रेमाकरिता व लोकांना भक्तिमार्गाची गोडी लावण्याकरिता होती.

३ शंका - संसाराची तुटी होऊन काय लाभ ?

उत्तर :- संसारसुख व परमात्मसुख अशी दोन सुखे आहेत. संसारसुख अल्प असून परमेश्वरसुख शाश्वत व अमर्याद आहे. अखंड व निरपराध नामस्मरणाने संसाराची तुटी होत जाऊन विट्टलाचे पायी मिठी पडते - म्हणजे शाश्वत व अमर्याद अशा परमेश्वर सुखाची प्राप्ती होते.

४ शंका - संसार तुटला तर विट्टलही तुटलाच ?

उत्तर - संसाराच्या बरोबर विट्टल तुटण्याकरिता विट्टल हा संसारातील पांचभौतिक पदार्थांप्रमाणे भौतिक पदार्थ नव्हे.

तैसे जग निर्मिले जेणे । तो वेगळा पूर्णपणे ।

एक म्हणती मूर्खपणे । जग तोचि जगदीश ॥ (दासबोध)

या प्रमाणे सर्व संतानी तो त्याहून निराळा म्हणजे सच्चिदानंदस्वरूप मानला आहे; म्हणून संसार तुटला म्हणजे विट्टल तुटला हे म्हणणे योग्य होईल काय?

५ शंका - विट्टलपायी मिठी पाहिजे तर संसारही पाहिजेच.

उत्तर :- अन्तःकरणाने विट्टलाचे पायी प्रेमाने मिठी मारल्याने 'संसार पाहिजे' असे म्हणणे कधी शक्य नाही व असे म्हणणारे अंतःकरण विट्टलाचे पायी मिठी मारू शकत नाही. कारण -

प्रेमगली अति साकली । तामो दो न समाय ।

भरी सराय रहिम लखी । पथिक आप फिर जाय ।

भक्त रहिम म्हणतात, प्रवासी पुरुष ज्याप्रमाणे धर्मशाळेत उतरण्याकरिता गेला असता, पाय ठेवायला जागा नाही अशी भरलेली धर्मशाळा पाहून तो परत फिरतो, त्याप्रमाणे अंतःकरणातील प्रेमगली इतकी अरुंद आहे की, त्यामध्ये परमेश्वराचे व संसाराचे असे दोघांचेही प्रेम राहू शकत नाही. सच्चिदानंदघन विट्टलाच्या

अस्तित्वाबरोबर जड, विनाशी संसाराचे अस्तित्व मानल्यास जेथे विट्टल आहे, तेथे संसार नाही व जेथे संसार आहे, तेथे विट्टल नाही अशी दोघांनाही मर्यादा मानावी लागेल व त्या मर्यादेमुळे दोघेही नाशिवंत म्हणजे केव्हा तरी नाश पावणारे ठरतील.

६ शंका - 'विठो भरला सबाह्य' हे खोटे काय?

उत्तर - परमात्मा अणुरेणुपासून अन्तर्बाह्य भरलेला आहे हे खोटे नाही. पण अणुरेणुपासून परमात्मा भरला आहे असे मानल्यानंतर परमेश्वराहून भिन्न असलेल्या संसाराचे अस्तित्व मानण्यास अवकाशच कोठे आहे ?

विट्टल सबाह्य अंतरी भरला आहे, याचा अर्थ एक जड, विनाशी असा संसार आहे व त्यात विट्टल सबाह्य अंतरी भरला आहे असा नसून एक सर्वत्र विट्टलच आहे, त्यावाचून संसार म्हणून मुळीच काही नाही असा त्याचा अर्थ आहे.

०००